วารสารครุศาสตร์
ปีที่ 43 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2558) หน้า 47-62

การพัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

Development of Model and Strategies in Dissemination of Buddhism in Buddhist Universities in Thailand

พระมหาสนอง จำนิล และคณะ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย 2) วิเคราะห์แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย และ 3) พัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ปีการศึกษา 2557 จำนวน 78 รูป/คน โดยแบ่งผู้สัมภาษณ์ 26 รูป/คน และผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 52 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 81 ข้อ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย ประกอบด้วย 6 หลักการ และ 19 แนวทาง ดังนี้ หลักการมี 6 หลัก ประกอบด้วย 1) ความตระหนักในหน้าที่ 2) การเผยแผ่ศาสนาอย่างกว้างไกล 3) การดำเนินงานด้านการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง 4) การสงเคราะห์ประชาชนทุกระดับ 5) ความเป็นประโยชน์ต่อชีวิตชาตินี้ และ 6) การแสวงหาและสร้างกัลยาณมิตร ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี 19 ประการ ประกอบด้วย 1) การเปิดใจยอมรับฟังคำสอนของนักปราชญ์อื่นๆ 2) การสอนแบบบรรยาย 3) การถามตอบปัญหา 4) การสนทนาปราศรัยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 5) การสอนด้วยทฤษฎี 4 ส. คือ สันทัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา สัมปหังสนา 6) การสอนด้วยปาฏิหาริย์ 3 คืออิทธิปาฏิหาริย์ อาเทสนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนียปาฏิหาริย์ 7) การเสนอคำสอนที่เป็นแก่นแท้ 8) การประยุกต์/บูรณาคำสอนขึ้นมาใหม่ 9) คณะพระธรรมทูต 10) การปฏิรูปและปฏิวัติ 11) การแสดงพระธรรมเทศนา 12) การปรับบุคลิกภาพตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น 13) การไปเยี่ยมบ้าน 14) การปลุกปลอบขวัญกำลังใจ 15) การปฏิบัติแบบเชิงรุก 16) การเข้าหาผู้นำทางศาสนาการเมืองและเศรษฐกิจ 17) การเจริญสัมพันธไมตรี 18) การใช้ล่ามแปล และ 19) การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำและทรงเป็นผู้สนับสนุน ส่วนยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย กำหนดได้ 19 ยุทธศาสตร์

คำสำคัญ: รูปแบบ / ยุทธศาสตร์ / พระพุทธศาสนา

5 æ—≤π°√Y ª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 47 6/13/15, 1:20 PM

Abstract

The purposes of this research were first, to study the state and problems encountered in the dissemination of Buddhism in Buddhist Universities in Thailand and secondly, to analyze guidelines to promote Buddhism in Thailand and finally, to develop models and strategies for the dissemination of Buddhism in Thailand. The research is based on an analysis of documents and data from fieldwork. The instruments used were questionnaires and interviews which were approved by a qualified committee. The results of the study found that the model to disseminate Buddhism contained 6 main principles and 19 guidelines. The principles of dissemination consisted of 6 items which were the responsibility for one's duty, wide dissemination, conducting dissemination activities continually, social activities for all classes, performing good deeds in this life, and seeking true friends. The guidelines for the dissemination of Buddhism consisted of 19 items as follows: 1) Openness to suggestions for improvement; 2) Instruction through lecturing; 3) Instruction through responding to questions; 4) Instruction through the exchange of opinions; 5) The 4 Ss, namely; (Sandassana) clear teaching, (Samadapana) teaching topics of interest to learners, (Samuttejana) teaching which encourages learners and (Sampahamsana), teaching which delights learners; 6) Instruction by three miracles (iddhi-patihariya), marvel of psychic power (âdesanapatihariya), marvel of mind-reading, and (anusasani-patihariya), or marvel of teaching; 7) Instruction by offering Dhamma essence; 8) Instruction in new social order and ultimate reality; 9) Instruction for diplomacy; 10) Instruction by reform and revolution; 11) Instruction by giving a formal sermon; 12) Instruction by assimilation into the local culture; 13) Instruction by visiting; 14) Instruction by encouraging morality 15) Instruction through progressive sermons; 16) Instruction through a leader of state approach; 17) Instruction through cooperation; 18) Instruction through an interpreter; 19) Support by state leaders or the king.

Keywords: Model / Strategies / Buddhism / Dissemination

5 æ—≤π°√Ÿª·∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 48 6/13/15, 1:20 PM

บทนำ

ในปัจจุบันนี้โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Society and Economy) ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนเป็นการใช้ความรู้เป็นหลัก สถาบันอุดมศึกษารวมทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์จำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการในการสร้างความรู้เพื่อให้รู้เท่าทันต่อการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้หลายๆ ประเทศต้องแข่งขันกันด้วยความรู้ แม้บางประเทศไม่มีทรัพยากรอะไรมาก แต่ถ้าผู้คนมีความรู้สูงก็สามารถอาศัยความรู้ดังกล่าวเป็นเครื่องมือดูดซับความมั่งคั่งจากประเทศที่มีความรู้ด้อยกว่า เพื่อมาหล่อเลี้ยงสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับชาติของตน การเรียนรู้จึงได้กลายเป็นวาระสำคัญของประเทศต่างๆ ในโลกปัจจุบันที่ต่างมุ่งหวังจะเร่งสร้างสังคมของตนให้เป็น “สังคมฐานความรู้” (สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง, 2551) ด้วยเหตุนี้ โลกปัจจุบันจึงกลายเป็นโลกแห่งการแข่งขันที่ทุกคนจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง เพื่อจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้บริหารจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้องค์กรเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญและเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองและรองรับต่อการท้าทายของความเปลี่ยนแปลงที่ผันผวนอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องมีการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับขององค์การ หลายองค์การได้นำการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาสร้างเป็น “กลยุทธ์ในการแข่งขันและพัฒนาองค์การเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศและแข่งขันได้ในระดับโลก” จากสภาพการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมยุคโลกาภิวัตน์เฉกเช่นปัจจุบันนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อองค์การ ต่อวิธีคิด และกระบวนการทำงานของคนที่อยู่ในองค์การ ตลอดจนแรงขับขององค์การเองที่มุ่งการแข่งขันและความเป็นเลิศโดยมีความรู้เป็นฐาน จึงก่อให้เกิดแนวคิดของ “การจัดการความรู้” (Knowledge Management) ขึ้น การจัดการความรู้จึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของกลยุทธ์ด้านความรู้ ทำให้หลายองค์การรวมทั้งสถาบันอุดมศึกษาได้ตื่นตัวในด้านการจัดการความรู้เป็นอย่างมาก ความรู้เป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในบุคคลเป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) หากเมื่อความรู้เหล่านั้นได้ถูกถ่ายทอดในรูปของการเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษรความรู้นั้นก็จะกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ความรู้จึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ความรู้ที่ไม่ชัดแจ้ง และความรู้ที่ชัดแจ้ง เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นต้องนำความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคลและภายนอกตัวคนให้มีความสัมพันธ์กัน (Nonaka & Takeuchi, 2004, พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547) การปฏิสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นการสนทนา หรือกิจกรรมอื่นๆ จะทำให้ความรู้ที่มีอยู่ได้รับการพัฒนาและความรู้ใหม่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถือว่าเป็นการยกระดับความรู้ให้สูงขึ้นกลายเป็นทรัพยากรความรู้ที่มีคุณค่า ยิ่งถ้าเป็นความรู้ที่มองไม่เห็นชัดถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ เนื่องจากความรู้ประเภทนี้เกิดจากประสบการณ์และทักษะที่มีอยู่ในตัวบุคคลโดยตรง (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2547)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินการควบคู่กันมากับคณะสงฆ์โดยเฉพาะมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุดแห่ง

5 æ—≤π“√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 49 6/13/15, 1:20 PM

คณะสงฆ์ไทย เนื่องจากคณะสงฆ์ในประเทศไทยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 นิกายคือมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ทั้ง 2 นิกายนี้แยกการปกครองกัน โดยมีการแบ่งเขตการปกครองและมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะเดียวกัน แต่เนื่องจากพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายมีจำนวนมากกว่าฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ทำให้มีการแบ่งและรวมเขตการปกครองไม่เท่ากัน เช่น เจ้าคณะจังหวัดบางรูปดูแลการปกครองถึงสองหรือสามจังหวัด เจ้าคณะภาคบางรูปอาจดูแลการปกครอง 2 ภาค หรือ 3 ภาค แต่การปกครองของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายจะอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนานับว่าเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของคณะสงฆ์ไทยอย่างมากในสมัยปัจจุบันมีอยู่ 6 ด้าน (กรมการศาสนา, 2545) ซึ่งประกอบด้วย 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการเผยแผ่ 3) ด้านการศาสนศึกษา 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ทุกภารกิจมีความสำคัญทั้งนั้น แต่เนื่องจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจที่เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองต่อไปในภายภาคหน้า ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าการเผยแผ่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาได้จนถึงปัจจุบันนี้

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยยุทธวิธีจาริกสั่งสอนหลักธรรมไปตามแคว้นต่างๆ ด้วยพระองค์เอง รวมทั้งมอบหมายให้พระสงฆ์ผู้เป็นศิษย์ดำเนินการเผยแผ่ด้วยวิธีเดียวกันกับที่พระองค์ปฏิบัติ จนกระทั่งพระพุทธ-องค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน (แก้ว ชิดตะขบ, 2553) หลังจากนั้นได้มีการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งยิ่งใหญ่ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ประมาณ พ.ศ. 235) ได้มีการส่งสมณทูตเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ รวม 9 สาย ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปยังภูมิภาคต่างๆ ของโลก เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยโดยพระสมณทูตสองรูปคือพระโสณะและพระอุตระ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยในอดีตเป็นการเชิญชวนโดยเฉพาะผู้ชายให้เข้ามาบวชเพื่อเรียนอยู่ในวัด และใช้วิธีเทศนาสั่งสอนหลักธรรมแก่คนทั่วไปในวันธัมมัสวนะ (วันพระ) วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเทศกาลสำคัญทางวัฒนธรรม ส่วนพระมหากษัตริย์และฝ่ายบ้านเมืองจะให้การส่งเสริมและสนับสนุนมาโดยตลอด (กรมการศาสนา, 2545) เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่หลักของพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาที่จะร่วมด้วยช่วยกันเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบต่อไป มิใช่เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์เพียงอย่างเดียว ส่วนภารกิจและความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 หน่วยงานคือ คณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

แม้ว่าจะมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ที่เป็นชาวพุทธแล้วก็ตาม ถึงกระนั้น ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาก็ยังไม่สามารถนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าสู่จิตใจประชาชนที่เป็นชาวพุทธได้ ทั้งนี้ เป็นเพราะหน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญและความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นเพียงศาสนาหนึ่งที่มีไว้

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 50 6/13/15, 1:20 PM

เพื่อประกอบพิธีกรรมเท่านั้น จึงไม่ใคร่สนใจหลักพุทธธรรมที่แท้จริง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน พุทธศาสนิกชนและคณะสงฆ์ไทย ทำให้การดำเนินงานตามภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยที่ผ่านมามีปัญหาและอุปสรรคอย่างมากในด้านการเผยแผ่

ด้วยเหตุนี้ การดำเนินงานตามภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยที่ผ่านมานั้นจึงพบกับปัญหาต่างๆ นานา ซึ่งพอประมวลปัญหาและอุปสรรคได้ 3 ประการ (สมานจิต ภิรมย์รื่น, 2546) คือ

1. คณะสงฆ์ไทยไม่มีการกำหนดนโยบาย พันธกิจ เป้าหมาย วิธีการที่เป็นระบบ และพุทธศาสนิกชนไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งงานของคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชน มีลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการประสานเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ทำให้การดำเนินงานยังไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่การประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาค่อนข้างมาก

2. ความขาดแคลนบุคลากรด้านการเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ และยังไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนที่เป็นระบบและมีคุณภาพทั้งพระสังฆาธิการซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่และฆราวาส รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-แผนกบาลี ไม่มีหมวดวิชาว่าด้วยการเผยแผ่ รวมทั้งการเทศน์ การสั่งสอนอบรมด้านธรรมะแก่ประชาชน

3. ความขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เอกสารและสื่อด้านการส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการผลิตยังไม่เป็นระบบและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีลักษณะต่างคนต่างผลิตและต่างคนต่างใช้ ทำให้การดำเนินงานยังขาดประสิทธิภาพ

เมื่อกล่าวถึงปัญหาทั้ง 3 ประเด็นนี้แล้ว ทำให้เห็นปัญหาชัดเจนว่า คณะสงฆ์ไทยและหน่วยงานต่างๆ ทำหน้าที่เผยแผ่เหมือนกัน แต่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จะเข้าลักษณะที่ว่าต่างคนต่างทำ ขาดการเชื่อมสัมพันธไมตรีต่อกัน ทำให้การดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร ประเด็นต่อมาก็คือทางคณะสงฆ์ไทยขาดแคลนบุคลากรด้านการเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถที่ทำให้สังคมยอมรับได้ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-แผนกบาลี ไม่มีหมวดวิชาว่าด้วยการเผยแผ่การเทศน์อย่างแท้จริง อีกอย่างหนึ่งหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล นอกเหนือจากนี้แม้ว่าคณะสงฆ์ไทยจะขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เอกสารและสื่อด้านการส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่สมัยปัจจุบันนี้ก็ยังมีสื่อทางอินเทอร์เน็ต ทางไนล์ เฟซบุ๊คส์ให้ได้ใช้บ้าง แต่ถึงกระนั้นก็เข้าลักษณะต่างคนต่างผลิตและต่างคนต่างใช้ ทำให้การดำเนินงานด้านการเผยแผ่ขาดประสิทธิภาพ

จากสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมโลกแคบลง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทุกสังคมสามารถเชื่อมโยงไปถึงกันได้อย่างง่ายดาย ไม่ยกเว้นแม้แต่สถาบันศาสนา จนทำให้คนที่อยู่ในหน่วยงานศาสนาโดยตรงและโดยอ้อมต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง หรือบางครั้งก็กลายเป็นตัวชักนำให้บุคคลเหล่านั้นฝ่าฝืนกฎระเบียบ

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 51 6/13/15, 1:20 PM

ประพฤตินอกรีตขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี อาจนำมาซึ่งความเสื่อมเสียได้ เป็นที่ประจักษ์ว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบทางศาสนาและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ยังไม่สามารถปฏิบัติภารกิจการดำเนินงานด้านศาสนากับสภาพของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงให้เกิดประสิทธิผลเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคต่างๆ มากมาย พอประมวลได้ (กรมการศาสนา, 2545) ดังนี้

1) สถาบันศาสนาไม่สามารถนำหลักธรรมสู่การปฏิบัติ ให้เห็นผลอย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าสถาบันทางศาสนาต่างๆ จะดำเนินกิจกรรมทางศาสนาไปตามความสนใจและความถนัดของสถาบันนั้น เช่น การดำเนินกิจกรรมให้การศึกษา การอบรม และการร่วมพัฒนาสังคมเน้นไปทางกิจกรรมที่ปรากฏผลในเชิงปริมาณ

2) ปัญหาความเสื่อมศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ในระยะที่ผ่านมาพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่เข้าวัด ไม่เข้าใจพระสงฆ์ เป็นชาวพุทธเพียงในนาม ไม่สนใจศึกษาปฏิบัติธรรม เข้าวัดเพื่อโชคลาภ ประโยชน์ส่วนตัวหรือหมกมุ่นในไสยศาสตร์ ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ขาดความรู้สึกมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อศาสนาของตนมีการศึกษาสูงแต่ไม่สามารถเป็นผู้นำชาวพุทธ มีกระแสวัตถุนิยมเชิงบริโภคสูง ปัญหาความเสื่อมศรัทธาของพระพุทธศาสนาในประเทศไย ส่วนหนึ่งเกิดจากคณะสงฆ์ โดยสงฆ์สาวกปฏิบัติธรรมผิดทิศทางความเป็นสมณะจึงขาดปัญญาในการนำพาประชาชนส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่บุคคลติดยึดในศาสนบุคคลมากกว่าหลักการในทางพระพุทธศาสนา

3) ปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมของสังคม เป็นปัญหาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของสังคมไทย จากปัญหาของกลุ่มบุคคลต่างๆ ตั้งแต่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และประชาชนทุกหมู่เหล่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 77 บัญญัติไว้ว่า "รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และพนักงานหรือลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่"

4) ปัญหาด้านการพัฒนาระบบบริหารด้านการศาสนา สภาพปัจจุบันแม้หน่วยงานผู้บริหารด้านศาสนา ทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรได้พยายามปฏิบัติงานตามโครงสร้างที่ยังใช้อยู่ตามนโยบายของรัฐด้วยความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ แต่การดำเนินงานโดยภาพรวมยังมีปัญหาอุปสรรคไม่สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น งานต้องล่าช้าเพราะติดอยู่ที่ระบบรวมอำนาจ ขาดงบประมาณในการพัฒนาบุคลากร เป็นต้น

5) ปัญหาวิกฤตศรัทธาในศาสนาที่เกี่ยวเนื่องพระสังฆาธิการ หากพระสังฆาธิการได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ไทย ปัญหาที่เกิดขึ้นต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะถูกขจัดปัดเป่าเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาสบไปเป็นอย่างดี

6) ปัญหาด้านสื่อมวลชนให้ความสำคัญอย่างมากกับการนำเสนอข่าวพระสงฆ์แง่ลบ โดยเฉพาะปัญหาละเมิดพระธรรมวินัยสงฆ์ ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ คณะสงฆ์ต้องเร่งรัดแก้ไขโดยด่วน ซึ่งปัญหาเหล่านี้สื่อมวลชนไม่มีความเข้าใจ ผู้สื่อข่าวบางคนรายงานข่าวด้วยความอคติ หวังเพียงยอดจัดจำหน่ายที่สูงขึ้นเท่านั้น คณะสงฆ์ต้องยึดตามกฎระเบียบเป็นหลัก

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A"□πÕß 47-62 52 6/13/15, 1:20 PM

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น สถาบันสงฆ์ต้องเพิ่มภารกิจเร่งด่วนในการแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น เพื่อให้สังคมไทยรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ส่วนมากแล้วเวลามีข่าวคราวเกี่ยวกับพระสงฆ์ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยหรือมีพระรูปใดรูปหนึ่งสั่งสอนหลักพุทธธรรมผิดจากความจริง พระสงฆ์ระดับผู้ใหญ่ก็ไม่ค่อยออกมาแก้ต่างให้กระจ่างสักที ปล่อยให้พระรูปนั้นเป็นไปตามยถากรรม โดยถือคติที่ว่า "ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์" เมื่อเป็นเช่นนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะไปรอดได้อย่างไร แต่สังคมไทยยังมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งพอที่จะชี้ทางสว่างให้กับสังคมไทยได้ เนื่องจากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งขึ้นนั้นได้มุ่งการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีวิชาการด้านอื่นๆ เป็นส่วนประกอบดุจเป็นสะพานเชื่อม หรือเป็นสะพานให้คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาไหลเลื่อนไปสู่ประชาชน หรือชาวโลกได้สะดวกขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษาทางพระพุทธศาสนาหรือบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาได้ช่วยทำประโยชน์ให้แก่ชาวโลกในด้านที่ชาวโลกทั่วไปไม่รู้และทำไม่ได้ มิใช่มุ่งเพื่อผลิตบัณฑิตทางโลกออกไปแข่งขันกับมหาวิทยาลัยทางโลก (พระมหาไฉน แก้วสด, 2552)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เด่นชัดและต่อเนื่องที่ผู้บริหารและอาจารย์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นภารกิจด้านหนึ่งของมหาวิทยาลัยก็คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่ สิทธิ์ บุตรอินทร์ และคณะ (2546) ได้กล่าวถึงภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เน้นยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงและแพร่ขยายแห่งพระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญเรื่องคำสอนและปัญญาคู่กับศรัทธา เป็นการนำพระพุทธศาสนาออกจากวัดสู่ประชาชน พร้อมกับเชิญชวนประชาชนศึกษาพระพุทธศาสนาในทุกรูปแบบ จัดเทศนาปาฐกถา อภิปรายธรรมเป็นประจำตามวัดและศาสนสถานต่างๆ แม้กระทั่งในสถาบันการศึกษาอื่นๆ แต่การจัดกิจกรรมค่อนข้างน้อยมาก ทั้งนี้ เป็นเพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการเปิดตัวในด้านความสัมพันธ์กับชุมชนหรือองค์กรภายนอกน้อยมาก ดังที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงในสัมพันธ์ เย็นสำราญ, 2535) กล่าวไว้ว่า ภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นพบว่า พระนิสิตนักศึกษาจากทั้งสองมหาวิทยาลัยได้ออกไปเป็นผู้นำในการเผยแผ่ไม่ว่าจะเป็นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระธรรมโกศาจารย์ (ปัจจุบันคือพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ) หรืออาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันมาก จึงไม่มีข้อสงสัยในองค์ความรู้ แต่ยังไม่ค่อยชัดเจนในแง่ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่จะนำองค์ความรู้มาประยุกต์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยที่ผ่านมายังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยได้ ในสถานการณ์ยุคปัจจุบันสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยบรรลุพันธกิจได้ก็คือการรู้เขารู้เรา รู้เท่ารู้ทัน รู้กันรู้แก้ รู้แพ้รู้ชนะ รู้จักให้อภัย และที่สำคัญต้องรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องปรับกระบวนทัศน์ใหม่ (New paradigm) จากการบริหารพัฒนาวิชาการแบบดั้งเดิมไปสู่มิติใหม่

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A"□πÕß 47-62 53 6/13/15, 1:20 PM

คือการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งควรให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเพื่อเป็นการดึงความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคลที่เรียกว่า "ปัจเจกปัญญา" ออกมา ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ของพระนักเผยแผ่หรือวิทยากรไปสู่ประชาชน ด้วยการออกบรรยายการเทศน์ หรือจัดกิจกรรมต่างๆ ดังที่ปรากฏในทุกๆ ปีที่ผ่านมา เช่น โครงการธรรมจาริกเพื่อชาวเขา โครงการอบรมเยาวชนและบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการเข้าค่ายพุทธบุตร และโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นต้น มหาวิทยาลัยสงฆ์จะต้องให้ความสำคัญกับการเผยพระพุทธศาสนาให้มากๆ โดยเฉพาะผู้ที่จะทำหน้าที่หลักในการขับเคลื่อนก็คือพระนักเผยแผ่หรือวิทยากร ฉะนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องสร้างบุคลากรของตนให้มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพพอที่จะออกไปประกาศพระพุทธศาสนาทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่ว่า "จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชน หิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย..." แปลว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก..." (วิ.มหา.5/32/27 ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ)

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปรับยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง จึงจะทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

2. วิเคราะห์แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

3. พัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ส่วนคือ 1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล และ 4) การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ก. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ได้กำหนดดังนี้

1) ประชากร ประกอบด้วย กลุ่มมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ได้แก่ อธิการบดี และผู้บริหารระดับรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 17 รูป/คน ส่วนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ระดับรองอธิการบดี จำนวน 14 รูป/คน กลุ่มผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พ.ศ.) จำนวน 1 รูป/คน กลุ่มพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จำนวน 6 รูป/คน กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านอุดมศึกษา จำนวน 1 รูป/คน รวม

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A"□πÕß 47-62 54 6/13/15, 1:20 PM

จำนวน 33 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ในส่วนกลางทั้งสองแห่ง ได้แก่ อธิการบดี และผู้บริหารระดับรองอธิการบดี จำนวน 20 รูป/คน กลุ่มผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) จำนวน 1 รูป/คน กลุ่มพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จำนวน 3 รูป/คน และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านอุดมศึกษา จำนวน 1 รูป/คน รวมจำนวน 26 รูป/คน

ข. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการตอบแบบสอบถาม ได้กำหนดไว้ ดังนี้

1) ประชากร ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหารระดับคณบดี/รองคณบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 5 คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และรองคณบดีจำนวน 5 รูป/คน จำนวน 10 รูป/คน ส่วนกลุ่มผู้บริหารระดับคณบดี/รองคณบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน 5 คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะครุศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จำนวน 10 รูป/คน รวมจำนวน 20 รูป/คน (2) กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับผู้อำนวยการกองและฝ่าย รวม 11 กอง/ฝ่าย ซึ่งประกอบด้วยผู้อำนวยการกองกลาง, กองวิชาการ, กองแผนงาน, กองทะเบียนและวัดผล, กองกิจการนิสิต, กองวิเทศสัมพันธ์, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, สำนักงานหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ, สำนักงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, ฝ่ายธรรมนิเทศ และฝ่ายฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ จำนวน 11 รูป/คน ส่วนผู้บริหารระดับผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับกองมี 6 กอง/สถาบัน/ศูนย์ ได้แก่ กองกลาง กองแผนงาน กองบริการการศึกษา กองพัฒนานักศึกษา สถาบันวิจัย และศูนย์บริการวิชาการ จำนวน 6 รูป/คน รวมจำนวน 17 รูป/คน และ (3) กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยสงฆ์ในส่วนกลาง 2 แห่ง แบ่งตามคณะและบัณฑิตวิทยาลัยเป็น 5 คณะ กำหนดคณะละ 4 รูป/คน รวมจำนวน 40 รูป/คน โดยใช้วิธีการแบบเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น 77 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับคณบดี/รองคณบดี จำนวน 5 คณะ จำนวน 10 รูป/คน ส่วนกลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ระดับคณบดี/รองคณบดี 5 คณะ จำนวน 10 รูป/คน รวมจำนวน 20 รูป/คน เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) (2) กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับผู้อำนวยการกองและฝ่าย รวม 11 กอง/ฝ่าย จำนวน 11 รูป/คน ส่วนผู้บริหารระดับผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับกองมี 6 กอง/สถาบัน/ศูนย์ จำนวน 6 รูป/คน รวมจำนวน 17 รูป/คน และ (3) กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยสงฆ์ในส่วนกลาง 2 แห่ง แบ่งตามคณะและบัณฑิตวิทยาลัยเป็น 5 คณะ กำหนดคณะละ 4 รูป/คน รวมจำนวน 40 รูป/คน โดยใช้วิธีการแบบเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น 52 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือ 2 ลักษณะคือแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบ

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 55 6/13/15, 1:20 PM

สัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองและติดต่อเพื่อสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ส่วนการเก็บข้อมูลแบบสอบถามนั้น ได้นำไปแจกด้วยตัวเอง และติดต่อทางโทรศัพท์ และส่งไปทางไปรษณีย์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร จากแบบสัมภาษณ์ และจากแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัยและอภิปราย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงบรรยายที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย วิเคราะห์แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย และเพื่อพัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์และปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จากการศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญที่น่าสนใจและเพื่อนำไปกำหนดเป็นแนวทางได้ดังนี้

1.1 สภาพการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยทั้งสองแห่ง พบว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยทั้งสองแห่ง คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก สำหรับพระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป โดยมุ่งเน้นพัฒนาชีวิตด้วยศีลธรรมชี้นำและแก้ปัญหาสังคมด้วยพุทธธรรมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ สมดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ได้สถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 และ พ.ศ. 2436 โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการสถาปนาไว้ 5 ประการ คือ 1) เพื่อให้การศึกษาในระดับสูงด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ 2) เพื่อให้ความรู้พื้นทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ 3) เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่พระพุทธศาสนา 4) เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขแก่ประชาชนและโลกทั้งมวล และ 5) เพื่อส่งเสริมการวิจัยเชิงพุทธและสาขาอื่นๆ อันเหมาะแก่สมณวิสัย

ส่วนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในยุคแรกๆ ได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น 3 ประการ คือเพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและของต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจข้อที่ 1 และเพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เด่นชัดที่สุด ต่อมาในปี พ.ศ. 2489 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการสถาปนามหาวิทยาลัยไว้ 5 ประการ คือ 1) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรม 2) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ 3) เพื่อให้เป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 56 6/13/15, 1:20 PM

4) เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้และความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน 5) เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ และความสามารถในการค้นคว้า โต้ตอบ หรืออภิปรายธรรมได้อย่างกว้างขวางแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ 6) เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมแก่กาลสมัย 7) เพื่อความเจริญก้าวหน้า และคงอยู่ตลอดกาลนานของพระพุทธศาสนา

1.2 ปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษาปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้มิติของกาลเวลาเป็นเกณฑ์ พบว่ามี 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยหลังพุทธกาล และสมัยปัจจุบัน

1.2.1 ปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล (ช่วงระยะเวลาตรัสรู้จนถึงปรินิพพาน) ผลการศึกษาพบว่ามีปัญหาอุปสรรค 2 ประเด็นคือปัญหาภายในและปัญหาภายนอก ปัญหาภายใน อาทิ (1) ปัญหาเรื่องการถือวรรณะ (2) ปัญหาเรื่องคำสอนขัดแย้ง และ (3) ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับอาจารย์ ส่วนปัญหาภายนอกพระพุทธศาสนา เช่น (1) ปัญหาการต่อต้านจากสังคม และ (2) ปัญหาจากลัทธิอื่นๆ

1.2.2 ปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาล (พ.ศ. 1-235: สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช) ผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาอุปสรรคการ 6 ประเด็น คือ (1) พระพุทธเจ้าเป็นอวตารของฮินดู (2) องค์กรสงฆ์อินเดียไม่เข้มแข็ง (3) ชาวฮินดูต่างยึดมั่นในศาสนา (4) พระสงฆ์เถรวาทไม่งดเนื้อสัตว์ (5) ขาดผู้สอนที่อดทนทุ่มเทอย่างจริงจัง และ (6) ขาดสถาบันพระมหากษัตริย์อุปถัมภ์

1.2.3 ปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-ปัจจุบัน) ผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาอุปสรรค 6 ประการ คือ (1) สถาบันศาสนาไม่สามารถนำหลักธรรมสู่การปฏิบัติให้เห็นผลอย่างชัดเจน (2) ปัญหาความเสื่อมศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา (3) ปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมของสังคม (4) ปัญหาด้านการพัฒนาระบบบริหารด้านการศาสนา (5) ปัญหาวิกฤตศรัทธาในศาสนาที่เกี่ยวเนื่องพระสังฆาธิการ และ (6) ปัญหาด้านสื่อมวลชนให้ความสำคัญอย่างมากกับการนำเสนอข่าวพระสงฆ์แง่ลบ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย มีผลดังต่อไปนี้

ก. หลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 6 หลักการ คือ

1. ความตระหนักในหน้าที่
2. หลักการเผยแผ่ศาสนาอย่างกว้างไกล
3. การดำเนินงานด้านการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง
4. สงเคราะห์ประชาชนทุกระดับ
5. ความเป็นประโยชน์ต่อชีวิตในชาตินี้
6. การแสวงหาและสร้างกัลยาณมิตร

ข. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า วิธีการหรือแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีจำนวน 19 ประการ ได้แก่ 1) การเปิดใจยอมรับฟังคำสอนของนักปราชญ์อื่นๆ 2) การสอนแบบบรรยาย 3) การถามตอบปัญหา 4) การสนทนาปราศรัยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 5) การสอนด้วยทฤษฎี 4 ส. คือ สันทัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา สัมปหังสนา 6) การสอน

5 æ—≤π°√Y ª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 57 6/13/15, 1:21 PM

ด้วยปาฏิหาริย์ 3 คืออิทธิปาฏิหาริย์ อาเทสนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนียปาฏิหาริย์ 7) การเสนอคำสอนที่เป็นแก่นแท้ 8) การประยุกต์/บูรณาคำสอนขึ้นมาใหม่ 9) คณะพระธรรมทูต 10) การปฏิรูปและปฏิวัติ 11) การแสดงพระธรรมเทศนา 12) การปรับบุคลิกภาพตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น 13) การไปเยี่ยมบ้าน 14) การปลุกปลอบขวัญกำลังใจ 15) การปฏิบัติแบบเชิงรุก 16) การเข้าหาผู้นำทางศาสนาการเมืองและเศรษฐกิจ 17) การเจริญสัมพันธไมตรี 18) การใช้ล่ามแปล และ 19) การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำและทรงเป็นผู้สนับสนุน

ค. วิธีการเผยแผ่ศาสนาอื่นๆ ในประเทศไทย ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาสิกข์ จากการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมแล้ว วิธีการเผยแผ่ศาสนาอื่นๆ มี 8 แนวทาง คือ 1) วิธีการเข้าหาผู้นำประเทศ 2) วิธีการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมสงเคราะห์ 3) วิธีการจัดตั้งสมาคม 4) วิธีเจริญสัมพันธไมตรีและเยี่ยมเยียนบ้าน 5) วิธีการจัดสรรที่ดินและแบ่งเขตการปกครอง 6) วิธีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาและโรงพยาบาล 7) วิธีการเข้ามามีบทบาททางการเมืองและเข้าถึงสื่อมวลชน และ 8) วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตอนที่ 3 ผลการพัฒนารูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหาร คณาจารย์และผู้เกี่ยวข้องมีความเห็นสอดคล้องในเรื่ององค์ประกอบของรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย จำนวน 5 ด้านคือ ด้านหลักการ วิธีการ / แนวทางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านนโยบายเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสภาพการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ด้านปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการจัดการความรู้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญองค์ประกอบด้านหลักการ วิธีการ / แนวทางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากที่สุด จึงได้นำด้านที่ให้ความสำคัญมากที่สุดไปสร้างรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ 6 หลักการ และ 19 แนวทาง สามารถสรุปในแผนภาพ ดังนี้

ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายและให้ข้อเสนอแนะดังนี้

สภาพการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยด้านการเผยแผ่ ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ ปณิธาน และมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งมหาวิทยาลัยไว้ชัดเจน แต่ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังมีจุดอ่อนอยู่หลายด้าน อย่างเช่น 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เป็นรูปธรรมที่เด่นชัด เพราะแต่ละสำนักมักจะยึดแบบครูอาจารย์ของตนที่เคยปฏิบัติมา 2) การขาดแคลนพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้และเป็นที่ยอมรับของสังคม 3) การมีนิสิตหลายวัย หลายเพศ หลายอาชีพจะทำให้มีผลกระทบด้านการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต 4) มหาวิทยาลัยสงฆ์ขาดเอกลักษณ์ของตนเพราะเปิดหลักสูตรหลากหลายสาขาวิชา 5) มหาวิทยาลัยสงฆ์ขาดการประชาสัมพันธ์ตัวเองต่อสังคมภายนอก

อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ยังมีจุดแข็งพอที่จะเชิดหน้าชูตาได้บ้าง อย่างเช่น เป็น

5 æ—≤π°√√Y°.∫∫-æ√–¡A"□πÕß 47-62 58 6/13/15, 1:21 PM

มหาวิทยาลัยเฉพาะทางที่เน้นพระพุทธศาสนาและบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เก็บค่าเล่าเรียนต่ำกว่ามหาวิทยาลัยอื่นๆ บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์มีความรู้ทางโลกและทางธรรม มีวิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นโอกาสดีของมหาวิทยาลัยที่ทางรัฐบาลมอบหมายให้มหาวิทยาลัยสงฆ์รับผิดชอบครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้สนับสนุนผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาให้ได้ศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ศึกษาต่อระดับปริญญาโทและปริญญาเอกทั้งในประเทศ

แผนภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 6 หลักการ และ 19 แนวทาง

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 59 6/13/15, 1:21 PM

และต่างประเทศ พร้อมทั้งสนับสนุนให้คณาจารย์เขียนตำราเพื่อก้าวเข้าสู่ตำแหน่งวิชาการ ระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองผู้ช่วยศาสตราจารย์และศาสตราจารย์ ในขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ยังพบปัญหาด้านศาสนทายาท ลดน้อยลงเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงภัยอันตรายในการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างมาก ประเด็นนี้สืบเนื่องจากมหาวิทยาลัยอื่นๆ ทั้งรัฐบาลและเอกชนได้เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาได้ทุกระดับ นอกจากนี้ผู้บริหารและนิสิตมุ่งแต่ทำภารกิจในหน้าที่ของตน แต่ไม่สนใจผู้ให้ การสนับสนุน โดยเฉพาะกิจการงานต่างๆ ภายในวัดมักจะถูกละเลย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือมหาวิทยาลัยสงฆ์ขาดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของตนเองต่อสังคมภายนอก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 มหาวิทยาลัยต้องเข้าให้ถึงกลุ่มที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา เช่น คนติดยา ผู้ถูกคุมขัง

1.2 มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องจัดตั้งศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นโดยเฉพาะ

1.3 การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานต้องมีรูปแบบเป็นของตนเอง

1.4 ต้องสร้างพระวิปัสสนาจารย์ที่เพียบพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ

1.5 ต้องเร่งสร้างศาสนทายาทแบบเชิงรุก

1.6 ต้องเน้นหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธ เช่น หลักประโยชน์ 3 ประการ หลักไตรสิกขา หลักโอวาทปาฏิโมกข์ หลักทฤษฎี 4 ส. และหลักพุทธกิจ

1.7 วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้แบบบูรณาการให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบันมากที่สุด อย่างเช่น การเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นแบบกัลยาณมิตร การปฏิวัติความเชื่อแบบดั้งเดิมและส่งเสริมแนวคิดใหม่ๆ ยึดหลักทางสายกลาง ประสานสิบทิศผูกมิตรด้วยปัญญา และวิธีการปรับบุคลิกภาพตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยการเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

2.2 ควรมีการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

2.3 ในช่วงที่กำลังเตรียมความพร้อมเพื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ควรศึกษาถึงความเป็นไปได้ที่ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาของโลก

5 æ—≤π°√Ÿª.∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 60 6/13/15, 1:21 PM

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการศาสนา. (2545). *แผนพัฒนาการศาสนา ระยะที่ 9* (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

แก้ว ชิดตะขบ. (2553). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนา.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2547). *ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทแซทไฟร์ พริ้นติ้ง จำกัด.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). *การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้.* กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์.

พระมหาไฉน แก้วสด. (2552). *อุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวิทยาเขตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมานจิต ภิรมย์รื่น. (2546). *การพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.* วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิทธิ บุตรอินทร์ และคณะ (2546). *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส: งานและพระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง.* กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. (2551). *การเรียนรู้ด้วยกันแบบมีเข็มมุ่งสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทฟ้าอภัย จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *พุทธธรรมนำการศึกษาได้อย่างไร.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (2004). *Hitotsubashi on knowledge management,* Clementi Loop, Singapore: John Wile & Sons (Asia).

5 æ—≤π°√Ÿª·∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 61 6/13/15, 1:21 PM

ผู้เขียน

พระมหาสนอง จำนิล วิทยาลัยสงฆ์นครพนม วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 48110
อีเมล: sanong__jamnil@yahoo.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์ อาจารย์ประจำภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 10330
อีเมล: pansak@gmail.com

อาจารย์ ดร.ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ อาจารย์ประจำภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 10330
อีเมล: msornnet@gmail.com

5 æ—≤π°√Ÿª·∫∫-æ√–¡A“□πÕß 47-62 62 6/13/15, 1:21 PM